

## ПРОБЛЕМА МУЗИЧНОЇ САМООСВІТИ ТА САМОВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті викладені результати дослідження проблеми музичної самоосвіти та самовиховання старшокласників. Висвітлюються організаційно-педагогічні умови та методика стимулювання процесу музичної самоосвіти та самовиховання.

**Ключові слова:** музична самоосвіта і самовиховання, старшокласники, організаційно-педагогічні умови, поетапна методика.

Стаття посвячена проблеме музыкального самообразования и самовоспитания учеников старших классов. Эффективность педагогической организации процесса музыкального самообразования и самовоспитания старшеклассников зависит от взаимодействия и слаженности всех компонентов, взаимного дополнения всех подсистем.

**Ключевые слова:** музыкальное самообразование и самовоспитание, старшеклассники, организационно-педагогические условия, поэтапная методика.

The organization-pedagogical conditions including: the usage of self oriental stimulating impacts, implementation of various forms and methods of musical self – education and self – upbringing organization, the phased formation of self – organization skills in the sphere of music, intercorrespondance of individual and joint pedagogical management, considering the sociocultural and family environment have been substansialized.

**Key words:** musical self – education and self – upbringing, senior school children, organization – pedagogical conditions, phased methods.

**П**остановка проблеми. Актуальність роботи зумовлена необхідністю протистояння псевдокультурі, яка йде в розріз з духовно-моральними традиціями вітчизни. Завдяки сучасним технологіям виникає глобалізація процесів культури, нівелювання особливостей народної, класичної, масової форм мистецтв, розмивання жанрів. Пріоритетними стають синтетичні, технологічні види мистецтва – телебачення, сфера комп'ютерного культурного обміну, а також масові жанри культури, різновиди рок-стилів, аудіовізуальна культура.

Деструктивна позиція багатьох засобів масової інформації орієнтують молодь на розважальність, на стереотипність мислення, що призводить до спустошення внутрішньої сутності учнів, розвивають агресивні якості, виховують стадні інстинкти, пригнічують індивідуальність.

Усе це вимагає внесення відповідних коректив щодо організації та стимулювання музичної самоосвіти та самовиховання молоді, розробки і впровадження в педагогічну практику нових науково-обґрунтованих підходів до розв'язання проблем музичного виховання підростаючого покоління.

Сьогодні розв'язання цих питань безпосередньо пов'язано з необхідністю вдосконалення навчального змісту шкільної освіти, в створенні необхідних організаційно-

педагогічних умов для задоволення потреб старшокласників у самоосвіті та самовихованні. Адже досягнення успіху в навчальній діяльності передбачає постійний розвиток, двигуном якого виступає сама особистість, важливими якостями якої є самостійність, вміння проаналізувати власну поведінку, намітити шляхи розв'язання виникаючих проблем, відкритість новому досвіду, прагнення до самопрояву в діяльності та відповідальність за її результат. Тому **метою** даного дослідження є ґрунтовний аналіз організаційно-педагогічних умов для формування вмінь самоорганізації в старшокласників у галузі музичного мистецтва.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Здійснено ряд наукових досліджень, що стосуються різних аспектів самоосвіти та самовиховання старшокласників: виявлення творчої активності; становлення самосвідомості та особистої зрілості; особистісного самовираження; самовизначення; індивідуальної навчальної діяльності; пізнавальної діяльності; розвитку інтересів і здібностей тощо (О. Баришева, Л. Казарян, Л. Левченко, Г. Локарева, Л. Михайлова, Ю. Пелех, П. Підкасітий, Л. Середюк, Н. Терещенко та ін.).

Різні аспекти самоосвітньої діяльності частково висвітлювалися авторами, які досліджували педагогічні умови музичного

## ПРОБЛЕМА МУЗИЧНОЇ САМООСВІТИ ТА САМОВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

виховання учнів, зокрема музично-творчого розвитку на заняттях у вокально-інструментальних ансамблях та в процесі дозвілля (А. Болгарський, Б. Брилін, Ю. Плиска); формування культури старшокласників засобами ліричної музики, музики масових жанрів і під впливом музичної моди (І. Климчук, В. Рева, О. Сапожник), формування музично-естетичних інтересів учнів загальноосвітньої школи (О. Дем'янчук).

**Виклад основного матеріалу.** Питання музичної самоосвіти та самовиховання розглядалися в наукових працях В. Кальниченко, присвяченій формуванню в старшокласників потреби в музичній самоосвіті, Л. Казарян, яка досліджувала шляхи формування в старших підлітків готовності до самоосвітнього процесу в клубній діяльності, Є. Мелькумової, що вивчала потреби підлітків у музичній самоосвіті, І. Бочар, яка визначила музично-естетичну самоосвіту як засіб формування соціальної активності майбутніх учителів музики. Автори підкреслюють провідне значення виховної функції музичної самоосвіти, ця функція виявляється в здатності чинити на особистість емоційний, естетичний, моральний вплив.

На основі теоретичного аналізу та узагальнення наукових джерел з проблеми, що досліджується, уточнено поняття “музична самоосвіта та самовиховання”: це усвідомлена індивідуальна діяльність, спрямована на саморозвиток, творчу самореалізацію особистості в сфері музичного мистецтва; на набуття різноманітних знань, умінь і досвіду відповідно до власних музичних потреб та інтересів. Готовність до музичної самоосвіти та самовиховання формується під керівництвом педагогів у навчальному закладі, а здійснюється поза його межами. Обов'язковими компонентами музичної самоосвіти є визначення мети музичної діяльності, актуалізація здатності до самоосвіти та самовиховання, самоорганізація своїх дій, самоконтроль, що передбачає наявність рефлексії. У процесі музичної самоосвіти та самовиховання відбувається подолання однобічних смаків у галузі музики і виховання різноманітних духовних, інтелектуальних, естетичних якостей особистості. Музична самоосвіта та самовиховання здійснюються під впливом родинного та соціокультурного середовища, особливо засобів масової інформації (радіо, телебачення тощо).

Організаційно-педагогічні умови та методика стимулювання процесу музичної самоосвіти та музичного самовиховання старшокласників має враховувати такі особливості:

- наявність підвищеної мотивації старшокласників до різноманітної діяльності в галузі музики;
- значні потенційні можливості учнів цього віку щодо самоосвітньої діяльності;
- здатність старшокласників до самоорганізації, контролювання та корекції своїх дій, до самооцінки;
- потужний і нерегульований вплив мас-медіа на музичні інтереси та потреби сучасних школярів.

Пріоритетним у навчально-виховному процесі має стати не нагромадження музичних знань і вмінь, а постійне збагачення учнів індивідуальним досвідом творчості, формування комплексу вмінь самоорганізації і самореалізації особистості кожного школяра в галузі музики. Ефективність педагогічної організації процесу музичної самоосвіти та самовиховання старшокласників залежить від взаємодії та узгодженості всіх компонентів, взаємного доповнення основних підсистем, які можна умовно представити у вигляді такої схеми: потреба – інтерес – мотив – установка – умови діяльності – реалізація – контроль – оцінка – корекція.

Організація музичної самоосвіти старшокласників передбачає використання: а) музичної інфраструктури школи, закладів культури та мистецтва, ЗМІ з їх естетико-виховним потенціалом та можливостями забезпечення учнів мистецькою інформацією; б) можливостей педагогічного колективу щодо вибору напрямів музично-естетичного виховання на основі врахування місцевих, у тому числі й етнокультурних традицій; в) взаємодії школи та родини в реалізації функції музичної самоосвіти та самовиховання.

Методика формування готовності старшокласників до музичної самоосвіти та самовиховання передбачала використання різноманітних форм організації музичної діяльності, а саме: індивідуальні (завдання з підготовки до музичних заходів, музичний щоденник), групові (музичні проекти, складання фонотеки до шкільних заходів, обговорення телепередач і книг про музику та її роль у медіа-просторі), колективні (музичний лекторій, музичний тиждень, пісенний фестиваль, бейн-ринг, інтелект-шоу).

Складовими розробленої методики формування готовності старшокласників до музичної самоосвіти та самовиховання є три групи методів: методи організації самоосвітньої діяльності (ігрові; дослідницькі, зокрема метод проектів), методи стимулювання самоосвітньої діяльності (діалогічні – бесіди, диспути, дискусії;

## ПРОБЛЕМА МУЗИЧНОЇ САМООСВІТИ ТА САМОВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

тренінги) та контрольно-оцінні методи (обговорення музичних заходів, кореляція різних видів оцінювання).

Розроблена методика формування готовності старшокласників до музичної самоосвіти та самовиховання органічно вписується у виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів і природно поєднується з традиційними формами виховання школярів у позаурочний час.

У дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукової проблеми, що виявляється в розробці та обґрунтуванні поетапної методики формування готовності старшокласників до музичної самоосвіти та самовиховання. Результати свідчать про виконання поставлених завдань, що надає можливість зробити такі висновки:

1. Здійснений аналіз теоретичних засад проблеми музичної самоосвіти та самовиховання старшокласників є вагомим чинником безперервної освіти протягом життя, що підтвердило актуальність досліджуваної проблеми на сучасному етапі розвитку шкільництва.

2. На підставі узагальнення наукових джерел уточнено зміст і структуру поняття "музична самоосвіта та самовиховання" під якими розуміється усвідомлена індивідуальна діяльність, спрямована на саморозвиток та творчу самореалізацію особистості у сфері музичного мистецтва, що передбачає формування здатності до самостійного планування, організації, контролю та оцінки власної діяльності. Усі ці структурні компоненти взаємодоповнюють один одного і вступають у взаємодію із зовнішніми педагогічними і соціокультурними чинниками, що сприяє активізації внутрішніх потреб та інтересів старшокласників до музичної самоосвіти та самовиховання.

3. Враховуючи особливості музичної самоосвіти та самовиховання учнів старшого шкільного віку (підвищена мотивація до різноманітної діяльності в галузі музики, значні потенційні можливості щодо самореалізації, потужний вплив мас-медіа) та інтегрально-компонентну структуру цієї діяльності (самопізнання, самоспостереження, самостійне планування, самоорганізація, самоконтроль, самооцінка, самокорекція), розроблено критерії готовності учнів старшого шкільного віку до музичної самоосвіти і самовиховання (емоційно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, організаційно-діяльнісний, контрольно-оцінний). Відповідно до визначених критеріїв та показників виявлено рівні готовності до музичної самоосвіти

та самовиховання старшокласників: високий (6,5%), середній (27,8%), низький (65,7%), які відрізнялися насамперед самостійністю та наявністю або відсутністю комплексу вмінь самоосвітньої діяльності.

4. Аналіз стану музичної самоосвіти та самовиховання учнів старшої школи виявив недоліки виховної роботи, що спричинили непідготовленість школярів до самостійної освітньої діяльності в галузі музики: недостатнє врахування вчителями інтересів і потреб учнів у самовираженні засобами музики; відсутність поетапного організаційно-педагогічного керівництва самоосвітньої діяльності, спрямованого на поступовий перехід до повної самостійності учнів; індиферентне ставлення батьків до музичної самоосвіти та самовиховання старшокласників.

5. На основі узагальнення науково-теоретичних джерел, зокрема уточнення провідних функцій музичної самоосвіти та самовиховання (ціннісно-орієнтаційна, компенсаторна, дозвіллева, релаксаційна), а також діагностичних даних, отриманих у перебігу констатувального експерименту, розроблено та експериментально апробовано комплекс організаційно-педагогічних умов, що сприяють ефективності процесу формування готовності старшокласників до музичної самоосвіти та самовиховання і включають особистісно-зорієнтовані стимулюючі впливи на учнів, застосування різноманітних форм і методів у процесі організації музичної самоосвіти та самовиховання старшокласників; поетапне формування у них комплексу вмінь самоосвітньої діяльності (самоспостереження, самопланування, самоорганізації, самоконтролю, самооцінки, самокорекції); єдність індивідуального та колегіального педагогічного управління та самоуправління; врахування багатоаспектних впливів соціокультурного та родинного середовища.

6. Під час педагогічного експерименту доведено доцільність упровадження науково обґрунтованої методики поетапного формування в старшокласників готовності до музичної самоосвіти та самовиховання, яка передбачає єдність і взаємодію зовнішніх педагогічних впливів у процесі організації різних форм самостійної музичної діяльності учнів на (з домінуванням методів педагогічної підтримки) та застосування форм і методів, спрямованих на активізацію особистісних внутрішніх естетичних потреб і механізмів самовдосконалення (ігрових, дослідницьких, проектних, діалогічних, тренінгів), що в комплексі забезпечують виховання в них самостійності як якості особистості на етапі

# ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАТИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

реалізації індивідуальної стратегії самовираження в галузі музики.

7. Результати формувального експерименту виявили позитивні зрушення в розвитку готовності старшокласників експериментальних груп до музичної самоосвіти та самовиховання; зафіксовано підвищення інтересу до пізнання різноманітних напрямів музичного мистецтва, поглиблення знань та уявлень учнів з музики, набуття умінь планування, організації та оцінювання музично-самоосвітньої діяльності, а при потребі корегувати свої дії. Підсумковий зріз наприкінці формувального експерименту засвідчив, що, порівняно з учнями контрольних класів, в учнів експериментальних класів значно підвищилися рівні готовності до музичної самоосвіти та самовиховання: високий (24,5%), середній (59,2%), низький (16,3%).

**Висновки.** Проведене дослідження, безумовно, не претендує на повне висвітлення всіх питань, що стосуються розглянутої проблеми. У

ньому дослідженні лише основні фактори, що впливають на формування готовності старшокласників до музичної самоосвіти та самовиховання. Важливими залишаються питання музичної самоосвіти учнів інших вікових груп; підготовки вчителів до організації музичної самоосвіти учнів у системі післядипломної освіти.

1. Болгарський А.Г. Деякі аспекти формування художньо-творчих вмінь у майбутнього вчителя музики // *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: Зб. наукових праць / ред. кол.: Н.В. Гузій (відп. ред.). – К.: УДПУ, 1997. – С. 290–293.*

2. Брилін Е.Б. Формування навичок композиторської творчості у студентів музично-педагогічних факультетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.02/КНУКиМ. – К., 2002. – 19 с.

3. Падалка Г.М. Музична педагогіка: Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти. – Херсон: ХДПІ, 1995. – 104 с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2010

УДК 378.016:785.1

**Жанна Карташова**, старший викладач кафедри теорії, історії музики і гри на музичних інструментах  
Кам'янець-Подільського національного університету  
імені Івана Огієнка

## ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАТИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті висвітлено педагогічні умови реалізації інтегративних зв'язків інструментально-виконавських дисциплін у процесі підготовки студентів-музикантів до роботи в загальноосвітніх і позашкільних закладах освіти.

**Ключові слова:** інтеграція, інструментально-виконавська діяльність, професійна підготовка, міждисциплінарна взаємодія.

В статье отражены педагогические условия реализации интегративных связей инструментально-исполнительских дисциплин в процессе подготовки студентов-музыкантов к работе в общеобразовательных и внешкольных учебных заведениях.

**Ключевые слова:** интеграция, инструментально-исполнительская деятельность, профессиональная подготовка, междисциплинарное взаимодействие.

In the article the pedagogical terms of realization of integral connections of instrumental-performance disciplines are reflected in the process of preparation of students-musicians in general and out-of-school establishments education.

**Keywords:** integration, instrumental-performance activity, professional preparation, discipline co-operation.

**Постановка проблеми.** Провідною метою модернізації та удосконалення вищої освіти в Україні є досягнення принципово нового рівня якості підготовки майбутнього фахівця. Розв'язання цього завдання пов'язано зі зміною акцентів у меті вищої освіти

з формування випускника вищої школи на розв'язання проблеми цілісного розвитку особистості студента, його творчої індивідуальності, підготовки до професійної діяльності в умовах інноваційного розвитку суспільства.